

PROŻNOŚĆ (152) *sb f*

prożność (116), **prožność** (33), prożność *a.* prožność (3); prożność *LubPs* (18), *RejWiz* (2), *RejZwierz*, *BibRadz* (18), *Mącz* (6), *RejPos* (2), *RejZwierz* (3), *BudNT*, *SkarJedn*, *CzechEp* (2), *WisznTr* (2), *ArtKanc* (3), *KołąkSzczęśl*, *SkarKaz* (3), *SkarKazSej* (5), *KlonWor*, *SzarzRyt* (2); prożność *OpecŻyw*, *RejPs* (6), *GliczKsiąż* (2), *KuczbKat*, *CzechRozm* (3), *WujNT* (2); prożność : prožność *WrobŻółt* (8:4), *Leop* (1:3), *HistRzym* (5:5), *BudBib* (20:1), *ModrzBaz* (3:1), *SkarKaz* (8:4).

-o- (4), -ó- (3); -o- *OpecŻyw*; -o- : -ó- *Mącz* (3:3); *drugie a jasne*.

sg N prożność (33). ◇ *G* prożności (19). ◇ *D* prożności (7). ◇ *A* prożność (20). ◇ *I* prożnością (7). ◇ *L* prożności (20). ◇ *pl N* prożności (8). ◇ *G* prożności (5). ◇ *D* prożnościom (1). ◇ *A* prożności (17). ◇ *I* prożnościami (11). ◇ *L* prożnościach (3); -ach (2), -(a)ch (1). ◇ *sg a. pl G* prożności (1).

Sł stp: próżność, Cn: próżność, Linde także XVII w: próżność.

1. *Pustka, w której nie ma widzialnej materii; vanitas PolAnt; vacuitas Mącz; cassum, inane, inanimentum, inanitas, incassum Cn* (21) : *Vacuitas, Próżność Mącz* 472c.

a. *O powietrzu, wietrze, tchnieniu* (9) : [W wagach [Ps 61/10].] To ieft/ z Żydowskięgo. Tak iż gdyby ie półpołu wżytkie ná wagę włożono/ tedy będą lżeyszymi niż łama prożność [!]. *WujBib* 595a.]

W porównaniu; bibl. [Ps 143/4 i nawiązania do tego wersetu] (4): *LubPs* ee5v; Człowiek ieft podobnym prożności/ á dni ięgo iáko cień przechodzą. *BibRadz Ps* 143/4; *CzechRozm* 218; Człowiek/ mowi Pfalm/ podobny do prożności/ dni ięgo iáko cień mijáią. *SkarKaz* 422b.

Wyrażenie: »wietrzna prożność« (2): [śmierć] Wżytko co sie rodzi/ Bądź po ziemi chodźi/ Lub w morſkiey wnętrzości/ Y wietrzney prożności/ Iáko kofarz źiele Oftrą kołą ściele *SzarzRyt A*, A3.

Przen: Coś ulotnego, nietrwałęgo, co przemija bez śladu; nicość (3) :

prożność czyja (1): *Prożność człowieka* [Cf Człowiek ieft podobien prożności/ á dni ięgo iáko cień przechodzą Ps 143/4] *BibRadz Ps* 143 *arg*.

Zwrot: »na prożność się wydać; poddany prożności« (1;1): *WróbŻółt* 61/10; że człowiek poddany ieft prożności/ ktore^{go} dni iáko cień przemijáią *CzechEp* 162.

b. [Wydrążenie: *Concavitas, hole/ krümme. P. prożność/ krzywość. Volck* 96.]

c. *Coś, co nie istnieje (o bogach pogańskich)* (11) : *LubPs* H2; *BibRadz Ion* 2/9; służcie Iehowie/ wżem łercem wáłzym. A nie z łtępuycie zá nikczemnością (*marg*) Wł/ bo [lege: abo] zá prożnością to ieft nie vdawaycie się zá bałwanami [non declinetis quia post vana (*marg*) non ... idola declinabitis]. (-)/ ktore niepomogą/ áni wyzwolą/ bo nikczemne są. *BudBib* 1.Reg 12/21; *SkarŻyw* 47; y zowie fałszywe bogi ony Báále y Ałtároty/ [...] prożnościami/ iáko cień y dym *SkarKazSej* 683a, 683.

prożność czyja (1): *Naśmiewa się z bałwanow y z bałwochwálcow/ á okázuie im ich prożność. BibRadz Ps* 134 *arg*.

Wyrażenie: »niczemna prożność« (1): *Niczemną prożnością bárzochmy sie zwiedli/ Bochmy rołkazania twęgo iuż nie łtręgli LubPs* hh3.

Szeregt »kłamstwo i prożność« (1): *Záprawdę oycowie náłzy dziedzićyli w kłamłtwie y w prożności [mendacium possederunt patres nostri, vanitatem]/ w ktorých żadnego pozytku nie było. Izali człowiek może łobie vcźnić bogi/ ktorzy nie są bogowie? BibRadz Ier* 16/19.

»wiatr, (i) prożność« (2): wiatr y prożność [*ventus et inane*] białwany ich. *Leop Is* 41/29; *BudBib Is* 57/13.

2. *To, że czegoś nie ma, brak [czego]* (1) : yż gdzie grzech yeft tam lafka boza nye yeft, przeto by w pannye byl ktory grzech tam by byla prożność lafky a tako by nye rzeczona lafky pełna *PatKaz III* 141v.

3. [*To, że coś jest puste, niewypełnione [czego]*]: nie pątrż ná prożność tego miefzká [*czarodziejskiego*] zewnątrz go mácáiąc: ále sięgni weń/ á zá káżdą razą wymiełz z niego dzieięć złotych we złoćie *HistFort Pv.*]

4. *To, co złe, grzech, fałsz, zdrada; vanitas, vanum Vulg, PolAnt; inane Vulg; inania, inanitas Mącz; frustra (av), iniquitas, mendacium PolAnt (44)* : Auerte oculos meos ne videant vanitate^m [...]. Racż odwroćć oczí moię miły panie/ aby nie widziały prożności [...]. (*koment*) Prożności [*Ps* 118/37], tho ieft rzeczy ktore na nieczyłthoć przywodzą. *WróbŻołt* oo, 40/7; ftaráłem fie oto ząwždy áby około mnie niepánowála żadna niepotrzebna prożność á powiełć mylna iedno tylko według náuki twoiey *RejPs* 187v, 178; Iedno ten co [...] czyłtym fercem ftrzeże dułfe od prożności/ [...] Tenći błogofławyęłtwo od Páná będzie brał *LubPs* F3v, B2, B4v, B6v, L, aa6v, ee5v; *Leop Ps* 2/1; *Mącz* 167b; *RejZwierc* 47v; Nie obrufzay fię dla złościwych/ nie ząwiduy dla czyniących prożność. *BudBib Ps* 36/1, *Ps* 5/5[6], *Prov* 13/11, *Ez* 21/28[25]; *BudNT Act* 14/15[14]; *CzechEp* 274; *WisznTr* 32; *SkarKazSej* 704b; *KlonWor* 82.

prożność czyja [w tym: *G sb* (1), *pron poss* (1)] (3): Ktorzy [złóśnicy] ząwždy ták żywot fwoy wiodą w fwowolności Niedbáyac iż cye gniewáyą ząwždy w fwey prożności *LubPs* F4v; *SkarŻyw* 231.

G sg w funkcji przydawki przymiotnej: »[kto, co] prożności« = *zły, złe* (2): Izali śćefzki (onego) wieku ftrzec będziełz/ którą fźli mężowie prożności [*viri iniquitatis*]? *BudBib Iob* 22/15; (*marg*) Ziemiá zmázána grzechámi gubi obywatęle fwoie. (–) y dla tego przekłętwo poźrze ziemię/ y [...] zgruchoce fię miáłto prożności *SkarKazSej* 702b.

W połączeniach szeregowych (2): pod ięzykyem yego [złóśnika] zdrádá fáłz prożności. *LubPs* C2v; *RejPos* 78v.

Wyrażenia: »prożność słow« = *fałszywa nauka* (1): áby [uszy] prożności fłow nie potrzebnych y gorłzających nie fłucháiąc fwobodnymi ná fłowá Bożego przyięćie zołtawáli *SkarŻyw* 3.

»prożności świata tego« (1): ktorzy rozmaítemi wymyłły fwiátá tego/ á fprofnemi żywoty fwemi [...] wiele inych w połfufzeńłtwo iemu przywodzą: przywodząc ie w dziwne fwowolności á prożności fwiátá tego/ w opilłtwá/ w kołfterłtwá/ w łotrołthwá/ w cudzołółtwá *RejPos* 78v.

Szeregi: »prożność i błąd« (1): *Inanitas et error*, Prożność y Bład. *Mącz* 167b.

»fałsz a prożności« (1): Których vftá nye mogą nie wyęcey powyedzyeć/ Iedno fáłz á prożności *LubPs* ee6. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»prożność, (a, i) kłamstwo« = *vanitas et mendacium Vulg; vanum et mendacium PolAnt* (4): *WróbŻołt* 4/3, B6; Oto iuż fynowie ludzcy s fercá vpomego/ Ták fie ięli wfzech prożności y kłamłtwá zdrádnego *LubPs* B3v; *BudBib Ez* 21/34.

»prożność a rozpusta« (1): [zbyt *pobłażliwi rodzice*] ani rozumieją co by było pożytecznie synom
fwym/ wolą podobno ony w prożności a w rozpustce myć/ a niż czego innego dobrego wzyć.
GliczKsiąż 17v.

»prożność a (i) zdrada« = *vanitas et dolus Vulg; mendacium et dolus PolAnt* (4): *WróbŻółt* 37/13;
Leop Ps 37/13; *BudBib Iob* 31/5; Sławiło się tedy imię pana [!] naszego Jezusa Chrystusa/ w
oświeceniu ludzi onych. którzy prożność y zdradę fałszywych czartów bacząc: za prawdę y światłość
Chrystusową/ mocnie się chwyć. *SkarŻyw* 231. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

W objaśnieniu alegorii (3): Zatem wtory Anioł wylał bańkę swoją na morze/ [...] y każde zwierzę
które było żywe w morzu zdechło, (*marg*) Wzięscy obłudnicy y którzy się w prożności kochają/ co
się przez Morze rozumie. (–) *BibRadz Apoc* 16/3; Stary gołpodarz ięści ten świat/ który ma młodą
żonę/ to ięst prożność/ z której pochodzi wstawnie nowa prożność. *HistRzym* 60v.

5. *Pycha, wygórowane pojęcie o sobie; chępcie się; vanitas Vulg, Modrz* (12) : by niemiłosierdzie
[lege: by nie miłosierdzie] Boże/ łama by nas złą żądzą y prożność potępić mogła. *SkarŻyw* 293,
293 *marg*.

prożność w czym (1): Iako wielka [jest ludzka] prożność w okazowaniu złota na fzyi wifącego?
ModrzBaz 142.

prożność czyja [w tym: *G sb* (1), *pron poss* (1)] (2): byście chcieli kłaść nadzieję swoją wiakich
mocarzoch ziemskich [...] a fnadz byście mocy ich a prożność na wagę położyli daleko fie fnadz mocy
ich ku gorze podniofą. *RejPs* 90v; *Leop Ps* 51/9.

W połączeniach szeregowych (2): Bo każdy baczyc może co więc s tego roście/ [...] Buyna myśl a
wzgárdzenie nádętość a prożność *RejWiz* 6; nie wiem iakim łpołobem obyczaje dworfkie bárzo się
ku prożności/ marności/ a ku hárdości náchyliły. *ModrzBaz* 12v.

Wyrażenia: »prożność światska, tego świata« (1:1): ięła ie [Magdalena nogi Chrystusa] wlofy
ociératz/ a to dla tego/ iję ie dla prożności światkie przyprawiała/ a w nich fie wielmi kochała
OpecŻyw 46; *HistRzym* 128.

»wysoka prożność« (1): abyś wziął [!] koronę zwycięstwa/ musisz wiele cierpieć a być vniżon z
wyfokiey prożności tego świata *HistRzym* 128.

Szereg »prożność i hárdość« (1): Mowić o tajemnicach Bozkich zakrytych ledwie się godzi. A coż
z łprożności y hárdości rozumu co świegotać/ iako wielka śmiałość y niewczliwość rzeczom Bozkim
z tego roście? *SkarKaz* 278b. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»pycha i prożność« (1): Czarnoksięznik ięści dyabeł kthory człowieka dierży przez rołkołzy
ćielefne w mocy fwey/ ten przylepia obraz/ to ięst dużę przez pychę y przez prożność? *HistRzym*
56v.

Wyrażenie przyimkowe: »na prożność« (1): [Maryja] nigdy na prożnołcz fya nyeubyerła *PatKaz*
III 109.

6. To, co jest bez znaczenia, bez wartości; rzecz błaha, nieważna, niepotrzebna; też głupstwo, brednie;
vanitas Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz; inanitas Mącz; vanum PolAnt (71) : *RejPs* 92; *BibRadz* II
118b *marg*; Vanitas, Próżność/ lekkość/ niełtałość/ niełtátek/ nierząd. *Mącz* 475b, 167b; Że w
łobie [ludzie] żadney godności/ dobroci y łprawiedliwosci przyrodzoney nie mają: owfzem łą iedną

prożnością *CzechRozm* 218; Iednák nie láda prożność ieft/ ná pytániu fię punktow cżałow [...] báwić/ á rzecz łamę opuścić. *SkarJedn* 98.

prożność czyja, czego (3): Nálázłá tedy [św. *Helena*] drzewo y napis: pokłoniłá fię krolowi/ nie drzewu: bo to ieft bład pogáńki/ y prożność niezbożnych *SkarŻyw* 398. Cf »prożność umysłu«.

G sg w funkcji przydawki przymiotnej: »[co] prożność« = złudny (1): *BudBib Zach* 10/2 cf »mówić prożność«.

W połączeniach szeregowych (4): iż człouiek niema o łobie wiele trzymać/ ani też ma chodzić w dwornościach w prożnościach/ y w głupolciach tego łwiata. *WróbŻołt rrv*; [św. *Maryja z Egniej*] świeckimi doftatki/ vbiori/ roikofzámi/ y latom młodym przyzwoitymi prożnościami gárdząc/ ludzie nabożne y zákonne ták ráda z młodu wydziála/ iłz [...] *SkarŻyw* 580; *SkarKaz* 80a; *SkarKazSej* 666b.

Zwroty: »mówić prożność« (1): Bo Teráfowie mowili prożność [*locuti sunt vanitates*] (*marg*) Terálim były v pogan obrazki z ktorych przyłzle rzeczy vgádywáli/ iáko dziś Áłtrolábia. rc. (-)/ á wiefzczkowie widzieli łeż/ y łny prożności [*somnia vana*]/ mowili cżcże (rzeczy) poćiefzáiąc *BudBib Zach* 10/2.

»na prożność pość (*a. [zaść]*)« = zmarnować się [*szyk zmienny*] (1): *WróbŻołt Bv*; [dziękuję Pánu Bogu/ że moię wychowanie/ ktoregom iuż był ołtradał w poimániu iego/ nie zářło na prożność/ gdyż mi go zář Pan Bog przywrócić raczył *HistOtton* 109v].

Wyrażenia: »prożność mowy, słow« = *gadulstwo, czcza paplanina* (1:1): O prożności łłow [*De verborum vanitate*]/ w názywániu/ w pochlebowániu/ y w piłaniu łiftów. *ModrzBaz* 59v; *SkarŻyw* 581.

»prożność nikczemna« [*szyk 1:1*] (2): Nie wytrwa [*myśl wolna*] by miała być nikczemną prożnością *Zábáwiona RejWiz* 1v; *CzechRozm* 218v.

»w prożności umysłu« = *głupio; in vanitate mentis suae PolAnt; in vanitate sensus sui Vulg* (2): ábyłcie więcey nie połtěpowáli/ iáko ini pogáni połtěpuią w prożności vmyłłu łwego. *BibRadz Eph* 4/17; *WujNT Eph* 4/17.

Szeregi: »bład (*a. błędność*) i (*a*) prożność« [*szyk 2:1*] (3): *HistRzym* 96v; Niełtawayćie się dziećmi ná rozumie. Acżkolwiek my ielzće w więłłzey prożnołci y więłłzym się błęłdzie obieramy niż oná młodość dziecinna/ ktorey tylko mądrołci łudzkiej niedołtawa *KuczbKat* 395; *SkarŻyw* 398.

»nie tylko prożność, ale też i głupstwo« (1): y wizytko to co Chriřtus łprawiełliwy vćierpiál/ nie tylkobý było prożnością nikczemną: ále też y głupłłtwem iednym łzałonym. Co włyřłtko [*jest*] [...] przećiw rozumowi y rozłłdkowi náłzemu: żeby to BOG cżynić niepotrzebnie/ głupie y nieopátrźnie miał *CzechRozm* 218v.

»marność i prożność« (1): łą ktorzi tákíe łzaleńłtwo zdobią przezwilkiem męłłtwá: zowác ony męłłznemi [...]/ ktorzi fię łwey ábo przyiáćioł łwoich krzywdy nátychmiałł młzcżá. co iż ieft rzecz pełna márníłci y prożności [*vanitatis plenum*]/ okazałem to w piřwłłzych kłięgách. *ModrzBaz* 80v.

Wyrażenia przyimkowe w funkcji przysłówka o znaczeniu: bez potrzeby, z błahego powodu, nadaremnie [wszystkie użycia w odniesieniu do drugiego przykazania Dekalogu]: »na prożność« = *in vanum PolAnt* (5): *BudBib Ex* 20/7; Nie weźmiełř Pána BOgá twego/ ná prożność Imienia iego/ bo

nie puści niefkaranego/ Pan, ná prożność fię mieniącego. *ArtKanc* M6, M4; Nie bierz ná prożność imienia moiego. *KolakSzczęśl* Bv.

»po prożności« (1): Poprośności nieftatku twego/ Niewfpominay ymienienia Bożego. *SeklKat* B3; [Wokabul 1539 Y8v].

a. Coś marnego, znikomego (o życiu i sprawach doczesnych) (42) : *WróbŻołt* 61/10; *RejPs* 90v; Iż też vfał ná káždy čás w fwych bogactw wielkości/ A rozmagał fie tu dziwnye w ich krotkyey prożności *LubPs* N5; że ieft prożność we wśzytkich rzeczách/ przetho że fą nietrwále á przemiiájące. *BibRadz* I 346a marg, I 346 [2 r.], *Eccle* 7/7, *Rom* 8/20; przydz teraz á fkołztuie cię w wefelu/ ábys obaczył dobro/ á oto y to prożność. *BudBib Eccle* 2/1, 8/10; Widzę fzczyrą być prożność po wśzytkim tym świećie/ I co w myśli fwey człowiek ząwždy cicho plećie. Wśzytko się ząwždy mieni/ y zą czáfem idzie *WisznTr* 9; *WujNT Rom* 8/20.

W przeciwstawieniu: »prożność... zupełność« (1): Bo zdrowye ná tym fwyecye według Sálomoná prożność yeft/ á nye może być fku(tec)żne/ żywot wyeczny záfie ma wfobie (zup)ęłność. *GliczKsiąż* D.

Frazy: bibl. »prożność nad prożnościami« = *vanitas vanitatum* *PolAnt* (4): Prożność nád prożnościami/ powiedział Káznodzieiá/ prożność nád prożnościami/ á wśzytko prożność. *BibRadz Eccle* 1/2; *BudBib Eccle* 1/2 [2 r.].

»wsztyko prożność(-ci)« = *omnia vanitas* *PolAnt* [szyk 6:1] (7): *LubPs* K4v [2 r.]; *BibRadz Eccle* 1/2; *RejZwierc* 161, 236; Widziałem wśzytkie fprawy/ ktore fię działy pod słońcem/ á oto wśzytko prożność [*universa sunt vanitas*] y vfrafowanie ducha. *BudBib Eccle* 1/14, *Eccle* 1/2; [co widziće ná tym świećie wśzytko nic nie ieft: ále iako Salomon on Prorok powiedział: wśzytko prożność. *SkarŻyw* 854 (*Linde*)].

Wyrażenia: »marna prożność« (1): też dni ich zginęły w ták márney prożności *LubPs* R6v.

»prożność (tego) świata, na świade, świecka« [szyk 13:2] (10:3:2): *WróbŻołt* T4, oo5v, rrv; *LubPs* K4v [2 r.]; Ale [rycerz z drogi zbawienia] fie wždy częftho wráca/ á ieżdżi ná łow/ to ieft ná prożności tego światá. *HistRzym* 40v; Potym zeymie odżienie fwe/ to ieft cnoty ktore przyiął ná krćie á ták nági á nędzny leży w prożnościách fwieckich. *HistRzym* 47, 47, 117, 135; *SkarŻyw* A2, 4, 352.

Szeregi: »marność a prożność« (1): Żywoty ony były [...] pośiłkiem do dobrego/ y do wzgárdy márności á prożności światá tego wielką podniátą. *SkarŻyw* A2.

»prożność a nikczemność« (1): w kthorym [świecie doczesnym] nie málz nic pewnego/ nic dofkónáłego/ iedno iáko Prorok powieda/ wśzytko w prożności á w nikczemności ieft położono. *RejPos* 112.

Przen (2) :

a) Życie (1) :

Wyrażenie: »we dni prożności mojej« = *za mego życia* (1): Wśzytkiemu przypátrzyłem fię we dni prożności moiey [*in diebus vanitatis meae*]. *BudBib Eccle* 7/15.

b) Człowiek (1) : námożnieyfły człowiek może być przed tobą [*Bogiem*] práwą prożnoćią miánowan. *RejPs* 59v.

7. Próżnowanie, beczynność (3) :

W połączeniu szeregowym (1): Vacuna, Dea ociosorum olim credita, Bogini świebodności/ prożność y pokoyu. *Mącz* 472c.

W przeciwstawieniu: »praca ... prożność« (1): Acż ieft miła swobodá/ lecz w pracy pocżciwey/ Rychley ławy doftanie/ niż w prożności lżywey. *RejZwierz* 71v.

Zwrot: »na prożności trawić« (1): Naydziefz y w tych żywociech mało nie wżytkie przednieyfe hiſtorie y żywoty z Biblijey z ktorych też wielką ochłodę y poćiechę odnieść możefz. Maſz piękną zábawę wdomu czáfow tych ktoreby ná prożności trawić miał *SkarŻyw* A4v.

Synonimy: **1.** pustka, pustość; **4.** fałsz, grzech, pustota; **5.** buta, chluba, chełpa, hardość, nadętość, pycha; **6.** brednia, głupstwo; **a.** marność, nikczemność; **7.** lenistwo, leniwość, nierobotność, proznowanie.

Cf PROZNOĆ

ZCh